

Odklonskost na javnih prireditvah in shodih

Pavle Čelik*

Uvod

Javne prireditve in shodi so najrazličnejše oblike zbiranje občanov na javnih krajih. Ustava zagotavlja svobodo tovrstnega zbiranja ljudi, in sicer med drugimi svoboščinami in pravicami človeka in občana.¹ Hkrati določa, da teh svoboščin in pravic ne sme nihče zlorabljeti; samo z zakonom se sme določiti, v katerih primerih in pod katerimi pogoji zloraba svoboščin povzroči njihovo omejitev ali prepoved njihove uporabe. Družba je štela, da je svoboda javnega zbiranja občanov take narave, da jo je treba nadrobneje urediti še z zakonom; to na poseben način izraža družbeni pomen in naravo omenjene svoboščine.

V Sloveniji je tak zakon izšel že v času javne razprave o osnutku nove ustave.² Kako določa pojem javne prireditve in javnega shoda? Za javni shod šteje zbor občanov na prostem ali v zaprtem prostoru, ki na temelju prostovoljne udeležbe pod enotnim vodstvom izražajo svoja mnenja in stališča o vprašanih družbenopolitične narave. Gre torej za posebno odločanje ljudi glede družbenih zadev. Javne prireditve so športne in druge igre, predstave, veselice in drugo zbiranje občanov za razvijanje telesno-vzgojne, kulturne, znanstvene, tehnične, zabavne ali druge dejavnosti tako, da je dostop na prireditve dovoljen vsakomur.

Javne shode praviloma sklicujejo družbenopolitične organizacije in dostop nanje je prost, brez vstopnine. Z javnimi prireditvami pa je drugače: največkrat jih prirejajo delovne in druge organizacije, vsvop nanje pa je povezan s plačilom vstopnine. Največkrat gre za redno dejavnost teh organizacij, povezano z gospodarskim učinkom oziroma zaslužkom.

Zakon nadrobneje določa, kakšne dolžnosti imajo organizatorji prireditev in sklicevalci shodov, hkrati pa udeležencem prepoveduje nekatere oblike vedenja. Za kršitve teh dolžnosti so določene tudi kazni, kazenski zakon pa vsebuje tudi nekaj kaznivih dejanj, ki so povezana z nedopustnim vedenjem občanov na teh oblikah zbiranja ljudi.³ Nadzorstvo nad uresničevanjem pravic do javnega zbiranja občanov opravljajo

organi za notranje zadeve; iz tega bi se dalo sklepati, da so razne oblike zbiranja ljudi varnostno posebno zanimivi položaji. Zakaj?

Kriminologi ugotavljajo, da so vzroki za odklonsko ravnanje tako v družbi kot pri posameznikih; pišejo o splošnih, posebnih in posamičnih vzrokih oziroma dejavnikih kriminalnosti.⁴ Ali bo prišlo do odklonskega ravnanja posameznika, je odvisno — zlasti s stališča preprečevalnega delovanja organov za notranje zadeve — ne samo od njegove osebnosti (nagnjenosti za tako ravnanje), temveč tudi od položajev, ki lahko spodbujajo družbi škodljivo delovanje in posameznika napeljujejo nanj. Taki položaji so zunanja, objektivna stran odklonskega vedenja in se v literaturi imenujejo kriminalni ali predkriminalni položaji.⁵

Med take mogoče (pred) kriminalne položaje smemo šteti tudi javne shode in prireditve. Ta možnost seveda ni enakomerno podana pri vseh oblikah zbiranja občanov. **Bistven je namen navzočnosti ljudi na določenem javnem kraju.** Nevarnost ali možnost, da pride do odklonskih pojavov, je vsekakor večja na zabavnih prireditvah ali na protestnih shodih kot pa na umetniških razstavah in podobnem.

O teh vprašanih je pri nas napisanega še razmeroma malo in to po svoje velja tudi za tujo strokovno literaturo: ravnanje množice ni obravnavano dovolj strokovno. Vprašanja, povezana z varnostjo na javnih prireditvah in shodih, so zanimiva tudi za delavce v organih za notranje zadeve. Čim več znanja o teh pojavih imajo (vsaj vodilni) delavci v teh organih, tem uspešneje bodo določali preprečevalne varnostne ukrepe za nemoten potek javnih prireditev in shodov. To je pomembno zlasti za komandirje postaj milice s splošnim delovnim področjem. V naši republiki ne bi mogli najti občine, kjer ni v enem letu po več tovrstnih oblik zbiranja občanov.

V tem sestavku bo govor o nekaterih vprašanih, povezanih z varnostjo na javnih prireditvah in shodih; to je tesno povezano vsaj s kratkim orisom dejavnikov, ki vplivajo na ravnanje množice, zato je ustrezna pozornost posvečena tudi tem vprašanjem. Tujo in domačo prakso smo skušali povezati v enovito celoto, ki naj bi tudi vodilnim delavcem milice in oddelkov za zatiranje kriminalnosti rabila zgolj kot eden izmed mogočih opomnikov.

* Pavle Čelik, magister znanosti, kriminalistični inšpektor, RSNZ SRS Ljubljana.

¹ Ustava SR Slovenije, 210. člen.

² Zakon o javnih shodih in javnih prireditvah, Ur. list SRS, št. 20/73.

³ Na primer: Kazenski zakon SRS, 74., 221., 222., 223., 224., 225., 226., 227. člen.

⁴ O tem več Milutinović, str. 217—218.

⁵ Pečar, str. 69.

I. Mogoči nosilci odklonskosti na prireditvah in shodih

Domnevamo, da družbeno škodljiva dejanja na javnih prireditvah in shodih lahko storijo tri vrste oziroma skupine ljudi, in sicer sami **prireditelji in sklicevalci** teh oblik zbiranja občanov, tam **nastopajoči** in pa **udeleženci** v ožjem pomenu besede (ki jih imenujemo množica). Vsako skupino mogočih nosilcev odklonskih pojavov naj si na kratko posebej ogledamo.

1. Prireditelji zborovanj

Rečeno je že bilo, da zakon o javnih shodih in javnih prireditvah pa tudi drugi predpisi nalagajo vrsto dolžnosti tistim, ki sklicujejo ali organizirajo javno zbiranje ljudi. Te dolžnosti morajo izpolniti, da bi se zagotovila varnost na kraju zbiranja občanov. Če tega ne storijo, naredijo prekrške, določene v ustreznih predpisih. Naj naštejemo nekaj tovrstnih prekrškov, ki so z varnostnega stališča posebej zanimivi:

— če ne izpolni določenih ukrepov za večjo varnost ljudi in premoženja ter za vzdrževanje reda, ki jih je naložil občinski upravni organ, pristojen za notranje zadeve,

— če ne določi vodje shoda ali ne organizira rediteljske službe,

— če ne pretrga javnega shoda oziroma prireditve, na kateri je prišlo do nereda, ali tega ne sporoči takoj pristojni postaji milice,

— če ne organizira požarne straže, kadar je nevarnost, da izbruhne požar ali da pride do eksplozije,⁶

— če nima dovoljenja za uporabo ozvočevalnih naprav na javnih krajih,⁷

— če ne ravna v skladu z določili predpisa o letalskih tekmovanjih in prireditvah,⁸

— če osebi, ki ji je bil izrečen varnostni ukrep prepovedi javnega nastopanja, omogoči, da javno nastopi.⁹

Posamezne dolžnosti sklicevalcev oziroma organizatorjev ureja še nekaj drugih predpisov, da bi se zagotovila večja varnost ljudi in premoženja;¹⁰ delavci organov za notranje zadeve jih morajo poznati, da bi lahko uspešno opravljali svoje (preprečevalne) naloge ali v primeru kršitev odkrivali krivce.

⁶ Zakon o varstvu pred požarom, 16. člen.

⁷ Zakon o varstvu pred hrupom . . . , 18. člen.

⁸ Pravilnik o civilnem padalstvu, 5. in 21. člen.

⁹ Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, 168. člen.

¹⁰ Bernik, III. poglavje.

2. Nastopajoči

Med nastopajočimi so mišljeni tisti posamezniki, skupine ali (delovne) organizacije, ki sodelujejo na javnih prireditvah ali shodih na povabilo sklicevalcev oziroma prirediteljev, ki pa niso udeleženci v ožjem pomenu besede. To so lahko govorniki, ki niso iz vrst sklicevalcev, umetniške skupine, športna moštva, zastopniki organizacij, ki razstavljajo svoje blago na sejmih, razstavah itd. Njihovo odklonsko ravnanje je lahko različno. Nastopajoči lahko delajo nered (pod vplivom alkoholnih pijač, mamil ali drugače), kršijo javno moralo in spodbujajo prepovedane dejavnosti; med njimi samimi lahko pride do kaznivih dejanj, zlasti tatvin; zastopniki organizacij, ki razstavljajo (zlasti tehnično) blago, ga lahko protipravno odtujijo drugim osebam, to pa prikažejo kot tatvino. Sem smemo uvrstiti tudi domače in tuje novinarje, ki poročajo s kraja zbiranja občanov in so zlasti pogosto žrtve teh dejanj.

3. Udeleženci

Odklonskost, ki jo stori množica na javnih prireditvah in shodih, je varnostno najpomembnejša. Tu niso zajeta samo dejanja, ki jih storijo posamezniki, skupine ali celotna zbrana množica na samem kraju, temveč tudi tista prepovedana dejanja, ki so bolj posredno povezana z zbiranjem ljudi na javnem kraju. Znano je namreč, da se taká odklonskost ne kaže samo na kraju samem, temveč tudi drugod, v širšem času in prostoru, povezanem s krajem in časom same prireditve ali shoda. Med kraje te vrste spadajo parkirni prostori za udeležence, nastopajoče in sklicevalce, avtobusne in železniške postaje ter letališča, kjer se gibljejo udeleženci in drugi med potjo na prireditev ali z nje, prenočišče nastopajočih ali udeležencev, gostinski obrati v bližnji in širši okolici, kjer poteka prireditev oziroma shod. Na prvem mestu kaže omeniti kazniva dejanja zoper družbeno in zasebno premoženje. Množica oziroma gneča je velika priložnost za storilce žepnih tatvin, zlasti na kraju prireditve oziroma shoda, na prevoznih sredstvih, v gostiščih itd.¹¹ Možnosti so tudi za druge tatvine, saj ljudje niso zadosti pozorni na svoje predmete (zabava, veselje, alkoholne pijače, pogovori, srečanja, itd.). Na parkirnih prostorih pride do vlomov v avtomobile, tatvin iz avtomobilov in

¹¹ Kalajn-Lukežič, str. 34—35.

z njih, tatvin delov motornih vozil. Storilci lahko »izberejo« žrtev za poznejši rop ali roparsko tatvino. Zlasti na zabavnih prireditvah lahko pride do kaznivih dejanj zoper življenje in telo. Do tega pride bodisi zaradi obračunavanja posameznikov, ki nimajo poravnanih starih medsebojnih računov, bodisi zaradi dejanj skupin pretepačev ali nasilnežev, ki iščejo samo povode za obračunavanje z občani.¹² Take nasilniške združbe so včasih zelo nevarne in se ravnaajo po posebnih duševnih zakonitostih.¹³ Omenim naj tudi nekatera kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, ki so največkrat povezana s čezmernim uživanjem alkoholnih pijač. Zlasti kadar ob večjih kršitvah javnega reda in miru posreduje milica, so mogoča kazniva dejanja zoper javni red in mir (neizpolnitev ukaza za razid, hujskanje k upiranju, sodelovanje v skupini, ki uradni osebi prepreči uradno dejanje itd.).

Nekaj naštetih dejanj lahko stori posameznik, skupina ali celo vsa zbrana množica. Do slednjega pride navadno tedaj, kadar se prireditev ali shod spremeni v nered in ogrožanje varnosti ljudi in premoženja. Zato naj omenim nekatere lastnosti množice.

II. Sestava množice

O sestavi množice bomo govorili toliko, kolikor je izhodišče za opisovanje njenega vedenja.

Ko govorimo o množici, moramo najprej določiti, kar razumemo s to besedo. Razni avtorji, zlasti socialni psihologi, različno določajo pojem množice.¹⁴ Množica v psihološkem pomenu je večje število ljudi, ki se zberejo na kakem kraju, med seboj niso povezani in nimajo skupnega namena. To so na primer kupci v trgovini, potniki na železniški postaji in podobno. Za kategorijo štejejo strokovnjaki skupino ljudi, ki so se zbrali na kakem kraju in imajo skupen namen: gledalci na športni prireditvi, gledalci filmske predstave, udeleženci javnega shoda, poslušalci v koncertni dvorani itd. Med seboj niso močnejše povezani, skupni namen pa jih za

¹² Papeš-Pavlek, str. 151.

¹³ Garrone, str. 283.

¹⁴ Tako na primer Brajša razločuje množico, maso in skupino (str. 152—183), Zvonarevič razločuje množico, gomilo in drhal in publiko (str. 517—518), Rot pa govori o množici, občinstvu in masi (str. 263 do 264).

nekaj časa zadržuje na določenem kraju.¹⁵ V tem sestavku bomo z besedo množica imenovali prav skupino ljudi, ki ima lastnosti kategorije.

1. Prvine množične psihologije

Množica ni le vsota posameznikov, temveč nova kakovost, določena celota, ki ima svoje posebnosti in svoje oblike vedenja.¹⁶ Je psihološko nestalna, hitro spreminja svoje razpoloženje, njeno ravnanje pa je kaj lahko nenavadno in po svoje nenormalno. Njeno razpoloženje je bistveno povezano s skupnimi koristmi zbranih ljudi, s sestavo množice (starost, spol, družbena pripadnost itd.) in mišljenjem, odvisno od stopnje povezanosti posameznikov v njej. To pomeni, da je na množico težavno vplivati s prepričevanjem in pojasnjevanjem, posebej še tedaj, če bi želeli pomiriti vznemirjenost ali nagibanje k neredu.

Pogosto opažamo ali slišimo, da se je kak človek v množici vedel povsem drugače kot navadno, ko je sam ali v družbi prijateljev in znancev. Zakaj? Posameznik trezno presoja in ocenjuje, razmišlja in se zaveda odgovornosti za svoja dejanja in ravnanje. V množici pogosto »izgubi« take osebne lastnosti in se zelo spremeni: pravimo, da se stopi z množico, izgubi občutek za odgovornost in trezno presojo. Zlasti značajsko šibkejše osebe dobijo v množici občutek moči in veljave.

Praviloma se vsakdo vsak dan giblje v treh vrstah okolja: delovno okolje (kjer je v službi, se šola itd.), družinsko okolje (bivanje doma, obiski pri sorodnikih, prijateljih in znancih, izleti, itd.) in okolje družbene ali politične dejavnosti (poteka v krajevni skupnosti, družbenopolitičnih organizacijah, društvih in drugod). Vsaka vrsta okolja terja določeno vedenje. V delovni organizaciji oziroma skupnosti obstajajo napisana pravila za vedenje in medsebojna razmerja (pravilniki, statut); družinsko okolje zahteva tudi spoštovanje hišnega reda (zlasti ponoči), pravil vedenja na javnih krajih in podobno; delo v družbenopolitičnih organizacijah, skupnostih in drugih organizacijah, poteka po določenih pravilnikih, statutov in dnevnih redov. Povsod vežejo posameznika pravna in splošna družbena pravila za vedenje in ravnanje, ki imajo tudi ustrezne kazni oziroma sankcije.

¹⁵ Pečar-Skalar, str. 108—109.

¹⁶ L'instruction . . . , str. 43—44.

Kako pa je, kadar se občan udeleži kakega zbiranja ljudi, ko postane del množice? Za javne prireditve in shode praviloma ne veljajo kaka posebna, natančno določena vedenjska pravila, temveč tista, ki na sploh veljajo v družbeni skupnosti. Položaj posameznika v mirni množici bi se dalo zelo popreproščeno prikazati takole:

— njegovo ravnanje je praviloma v skladu z namenom zbiranja ljudi na javnem kraju,

— zanj praviloma veljajo družbena vedenjska pravila,

— vede se tako, da ne ogroža ali ne ovira drugih ljudi ali premoženja.

Če pa gre za nemirno množico, se položaj posameznika spremeni in preprosto ga je mogoče določiti takole:

— praviloma ravna tako, kot ravna večina zbranih ljudi, in sicer ne glede na to, ali je to v skladu z namenom prireditve ali shoda ali ne,

— družbena vedenjska pravila so se zanj razblinila in tako rekoč niso več navzoča, saj je »izgubil« svojo osebnost in čut odgovornosti za svoje ravnanje,

— obstaja nenehna možnost, da prestopi mejo, onstran katere je že ogrožena varnost in premoženje drugih.

Ta popreproščena podoba posameznika v množici je seveda samo okvir ali pravilo, ima pa svoje izjeme. Razmerja med ljudmi v množici in njihovo ravnanje niso preprosta, zato je skoraj nemogoče enkrat za vselej določiti verjetnosti zanja.

2. Sestava množice

Množica, ki se vede v okvirih družbeno določenih pravil, je zelo različno sestavljena in največkrat jo združuje zgolj podoben vzrok za navzočnost na kakem javnem kraju. To posebej velja za javne prireditve. Sestava množice je odvisna od vsebine prireditve. Na nogometno tekmo pridejo večinoma moški, mlajši in srednjih let, ki navijajo za eno izmed nastopajočih moštev. Razstavo slikarskih del si največkrat ogledajo bolj izobraženi občani, moški ter ženske so med njimi zastopani precej enakomerno. Sejem gospodinjske opreme si večinoma ogledajo ženske, moški jih le spremljajo ali pa so tam poslovno. Na vseh teh prireditvah prevladuje »domače« prebivalstvo: občani kraja, kjer je taka prireditev, in njegove bližnje okolice.

Na javnih shodih pa je drugače. Tudi v mirni množici, ki je zbrana ob taki priložnosti, lahko ločimo tri sestavine: **(kolo)vodje, privrženec** in **radovedneže**.¹⁷

(Kolo)vodje so ponavadi iz vrst sklicevalcev javnega shoda oziroma njegovega pobudnika. Usmerjajo množico v dejavnosti in ravnanju, ki izražata namen zbiranja ljudi. Na protestnih shodih je mogoče, da se vodja ali vodje množici tako rekoč vsilijo in sicer največkrat iz vrst zbranih ljudi, ne le iz vrst sklicevalcev. Že po tem se vidi, da je tak položaj posebej zanimiv za varnost, kajti tak vodja lahko shod popelje v drugačno smer, kot je bila prvotno mišljena. Praviloma se zadržujejo na čelu množice ali v njenih prvih vrstah, da bi jo spodbujali in v njej vzdrževali ustrezno razpoloženje. Vodje (zlasti če niso iz vrst sklicevalca) so posamezniki, ki jih zanesejo lastni občutki in so dostopni za tuje vplive; tudi naklepnih izzivalcev neredov (provokatorji) ne smemo zanemariti; posebno vrsto pomenijo duševno motene osebe.

Pravo jedro množice so privrženci vodij. Ravnaajo se po spodbudah, ki jim jih dajejo vodje. Ta ugotovitev nas spet pripelje do tega, da poudarimo varnostni pomen razločevanja, ali so vodje iz vrst (zakonitih) sklicevalcev javnega shoda ali niso; v slednjem primeru je varnostni položaj praviloma težavnejši kot v prvem.

Radovedneži so opazovalci dogajanja. Praviloma stojijo ob robovih zbiralnega kraja in opazujejo. Zlasti ob nemiru množice jih zanima, kaj se bo zgodilo in ali bo posredovala milica. To ne pomeni, da ne pomenijo določene nevarnosti, čeprav niso nosilci ali jedro množice. Dostikrat so to otroci, ženske, mladina, stari občani, upokojenci in drugi, ki s svojo navzočnostjo na kraju dogodkov pomenijo vsaj oviro za uspešno posredovanje milice. Nevarnost je, da ob takem posredovanju postanejo žrtve izgretnikov, ki bežijo: ti jih lahko pohodijo, odpravljajo, itd.

Ob tem naj poudarimo, da je množica tako sestavljena praviloma na javnih shodih, prvine te delitve pa lahko obstajajo tudi na javnih prireditvah. Vodje v teh primerih spodbujajo privrženec (navijače) k podpori ali odporu zoper nastopajoče, radovedneži pa nastopijo kot posebna skupina, zlasti če prostor ne dopušča vsem občanom, da bi prišli na kraj prireditve; v tem primeru se radovedneži zadržujejo ob prostoru, kjer poteka prireditev (ob stavbi, ob ograji športnega igrišča itd.).

¹⁷ Vujasinović-Simonović, str. 19—20.

3. Znamenja, ki jih nosi množica

Kadar obravnavamo posebnosti vedenja in ravnanja množice, ne smemo pozabiti na znamenja,¹⁸ ki jih nosijo pri sebi (nekateri) udeleženci. Gledalci nogometnih tekem nosijo zastave klubov, ki igrata tekmo; državne ali republiške zastave, če gre za mednarodno tekmo; razne napise na držajih itd. Ta znamenja nosijo s seboj že med potjo na prireditveni prostor in pogosto tudi med potjo s prireditve. Okoli njih se zbirajo njihovi somišljeniki in tako postanejo prvi nekakšni vodje (delov) množice gledalcev. Pri protestnih javnih shodih so taka znamenja še pogostnejša; s tem hočejo javnosti, ki ne sodeluje v protestih ali demonstracijah, pokazati oziroma povedati, za kaj ali proti čemu si prizadevajo.

Napisi so lahko različne vrste, odvisno predvsem od načina nošenja. Če napis nosi en sam človek, je manjši in ima praviloma le en držaj; če ga nosita dva ali celo več občanov, je večji in ima dva ali več držajev. Tak napis lahko doseže tudi do 5 metrov dolžine in do 2 metra višine oziroma širine. Napisi so lahko na papirju, platnu, blagu ali lesu. To kaže omeniti zato, ker ljudje ob neredih uporabijo te napise za medsebojno obračunavanje ali za odpor delavcem organov za notranje zadeve, ko ti posredujejo, da bi zagotovili varnost ter javni red in mir.¹⁹

Razpoloženje množice je mogoče ocenjevati tudi na podlagi takih znamenj oziroma na podlagi gibanja, omahovanja teh znamenj. Čim bolj je razpoloženje ljudi nemirno ali napadalno, tem bolj je opaziti — praviloma — gibanje zastav, napisov in drugih znamenj, ki jih nosi množica. Ta ugotovitev pa ni brez pomena za starešino in druge delavce organov za notranje zadeve, ki imajo nalogo, da zagotovijo čim večjo stopnjo varnosti zbrane množice.

III. Vedenje množice

Kadar govorimo o vedenju ali ravnanju množice, ne mislimo na kak izdelan postopek ali napotila, ker bi bilo to stran od resnice. Mno-

¹⁸ Heinen, str. 42.

¹⁹ Podoben dogodek je bil v Ljubljani dne 8. 1. 1978 popoldne, ko je bila v dvorani Tivoli prvenstvena košarkarska tekma med moštvo Bresta in Cibone iz Zagreba. Po zmagi domačih se je skupina približno stotih navijačev poraženega moštva odpravila proti železniški postaji ter med potjo z držaji napisov in klubskih zastav ogrožala pešce ter jih ovirala (U. I.: Nekateri..., str. 12).

žica, ki se zbere na javnem kraju, je različne družbene pripadnosti: enkrat so to večinoma študenti, drugič rudarji, tretjič železničarji, četrtoč prevladujejo ženske, petič so to ljudje vseh poklicev, starosti in družbenih položajev. Že to nam pove, da njihovo ravnanje ne more biti vedno enako. Poleg tega je vedenje množice odvisno od vzroka, zaradi katerega se je zbrala na tistem kraju. Vedenje obiskovalcev filmske predstave je povsem drugačno kot vedenje gledalcev na športni tekmi; udeleženci oziroma gledalci na smučarski tekmi v Planici se vedejo drugače kot udeleženci manifestacije ali demonstracije. Mirna množica ravna drugače kot nemirna ali tista, ki že dela nered. Zato je težko poiskati skupne točke ravnanja množice in naš poskus je zelo popreproščen, namenjen predvsem delavcem v organih za notranje zadeve.

1. Dejavniki, povezani z vedenjem množice

Ko prehajamo od obravnavanja ravnanja posameznika k ravnanju skupine, moramo računati z novo neznanko, z naključjem, ki ga pogosto imenujemo kolektivna psihologija.²⁰ Vsaj okvirno znanje iz psihologije množice je torej nujna postavka pri razmišljanju o vedenju množice. Pri tem pa ne smemo pozabiti na nekaj dejavnikov, ki določajo ravnanje zbranih ljudi. Na to, ali bo množica postala nosilec odklonskih pojavov ali ne, vplivata zlasti dva dejavnika.

a) Prvi je **prikrita** (latentna) **napetost, ki jo čutijo udeleženci javnih prireditev in shodov**. Sem spada nasprotovanje gostujočemu športnemu moštvu, nepriljubljenost predstavnika tuje države, sovraštvo do ukrepov (tuje) države itd. Napetost te vrste je skrita v ljudeh in se je ne da ugotoviti, dokler se množica ne zbere. Mogoče pa jo je — vsaj okvirno — ocenjevati: po zunanjih znamenjih množice, po geslih in vzklikih udeležencev, po domnevnih stališčih sklicevalcev oziroma organizatorjev javnih zborov itd.

b) Drugi dejavnik je **nastop posameznika ali skupine** (kolovodij), ki zbranim ljudem daje smer in ton razpoloženja: v skladu s prikrito napetostjo jih poveže in usmerja njihovo delovanje.²¹

Niti prvi niti drugi dejavnik sam zase ne zadošča za izbruh nemira v množici: če ni prikrite napetosti, kolovodje ne morejo (ali zelo težko) vzburiti množice in nasprotno — če ni kolovodij,

²⁰ Supek, str. 13.

²¹ Isto kot opomba 15, str. 110.

se prikrita napetost ne more izraziti v prepovedanih oblikah vedenja. To pomeni, da je največja nevarnost oziroma verjetnost, da bo prišlo do nereda, če se ta dva dejavnika združita. Vodje lahko uspejo le, če se njihovi nazori (izraženi v besedah, namenjenih množici) skladajo s povprečno sestavo nazorov širšega kroga ljudi v množici²² ali povedano drugače: če je sestavina razpoloženja kolovodij v sozvočju s sestavino razpoloženja množice.

Poleg teh dveh kaže omeniti še nekaj drugih dejavnikov, ki lahko prispevajo k nevarnostim v množici in zaradi množice.

c) Tretji je **velika gneča** ali gostota ljudi na določenem prostoru. Gneča lahko nastane zaradi premajhnega zborovalnega ali prireditvenega prostora; to je lahko zaradi napačne ocene števila mogočih udeležencev ali pa usmerjanja množice samo v določene smeri ali območje zborovalnega prostora. Psihologi pravijo, da v veliki gostoti ljudi na določenem kraju močnejše delujejo razni mehanizmi družbenopsiholoških vplivov med ljudmi (sugestija, posnemanje itd.).

č) Četrty dejavnik je **število zbranih ljudi** (to ni nujno isto kot njihova gostota na določenem kraju). Čim večje je število ljudi, tem bolj se pokažejo lastnosti množičnega vedenja, kajti povečuje se občutek anonimnosti in z njim povezan občutek nekaznivosti.

e) Peti dejavnik je **čezmerno uživanje alkoholnih pijač**, ki lahko postane nevarno dejstvo ob združitvi s prikrito napetostjo pri občanih.

f) Na koncu naj omenimo tudi **nevarnost preplaha** (panike) med ljudmi. Lahko je posledica pretepa med skupinami v množici, nenadnega zrušenja tribune ali drugega objekta, resničnega ali domnevnega požara in drugih vzrokov. Nekateri menijo, da ob vsakem zbiranju ljudi obstaja nevarnost preplaha, in to mora varnostna služba upoštevati pri ocenjevanju varnostnega položaja.²³

Podobno, kot smo napisali za prva dva dejavnika, velja tudi za naslednje štiri, da je varnostni položaj najbolj resen tedaj, kadar se dejavniki združijo oziroma delujejo povezano (vsi skupaj ali večina).

2. Varnostno zanimive oblike vedenja množice

V ravnanju množice je mogoče opaziti nekaj skupnih točk, zaradi česar lahko pogojno in z vsemi pridržki govorimo o »taktiki« (zlasti ne-

mirne) množice. Te oblike vedenja, ki so zanimive tudi za delavce v organih za notranje zadeve, bi bile naslednje: izzivanje med privrženci moštev, ki tekmujejo; izzivanje pripadnikov varnostnih organov; prizadevanje za razpršitev enote za vzdrževanje javnega reda in miru; pohod po mestu; obkrožitev pomembnejših javnih stavb; zasedba javne stavbe; uničevanje premoženja in postavljanje uličnih ovir. Te oblike smo našli po stopnji nevarnosti za ljudi in premoženja, čeprav so tudi tu mogoče izjeme.

a) **Medsebojno izzivanje privržencev moštev, ki tekmujejo, je najpogostnejše** na nogometnih tekmah. Največkrat je odsev dogajanja na igrišču: izid tekme, sodnikove odločitve itd. Tako vedenje je mogoče predvidevati glede na uspeh moštev v tekmovalni skupini oziroma na pomen tekme za prvo ali drugo moštvo. Do tega lahko pride tudi na javnih shodih, če manifestanti ali demonstranti nimajo podpore med drugimi prebivalci ali če njihovi nasprotniki priredijo nasprotno zborovanje.

b) **Pri izzivanju pripadnikov varnostne službe**²⁴ ljudje z besedami, gibi ali napisi sramotijo te pripadnike, ki opravljajo naloge na kraju zbiranja ljudi, ali pa jih obmetavajo z gnilimi jajci, kamenjem in drugimi predmeti, ko se ti pripravljajo za posredovanje ali med takim posredovanjem. S tem hočejo izzivalci doseči zrahljanje discipline v policijskih vrstah, jih živčno in telesno izčrpati ali pa izzivati spopad z njimi, da bi razburjeni policisti uporabili nepravilne postopke zoper izgredekne, s čimer bi preusmerili pozornost od svojih dejanj in ravnanj na delovanje policije. Tako hočejo pritegniti na svojo stran tudi radovedneže. Hkrati pa s takim vedenjem dvigajo pogum v lastnih vrstah in zmanjšujejo strah pred državnimi organi. Primeri takega izzivanja pripadnikov policije so v tujini zelo pogosti in nekateri pisci govorijo o odprtem nožu oziroma pasti za policijo.²⁵

Ali je v zvezi s tem mogoča domneva, da izzivalci vidijo v nasprotniku sebi enake osebe? V osebi policista, redarja ali drugih, ki nastopajo zoper nered, vidi osebo, ki je neznana, izgubljena kot posameznik, in je v podobnem duševnem stanju kot on sam. Če te »nasprotnne« osebe niso take, jih skuša pripraviti do tega, da postanejo take, in metoda za dosego tega namena je izzivanje uradnih oseb.

²⁴ Deloma povzeto po Klajn-Lazarevič, str. 171 do 172.

²⁵ Hardenberg, str. 470.

²² Reich, str. 42.

²³ Giese, str. 242.

c) **Razpršitev policijskih vrst**²⁶ skušajo nosilci nereda doseči zato, da bi zmanjšali njeno učinkovitost in zmožnost za posredovanje zoper izgrednike. Pri tem uporabljajo več načinov. Skupine ljudi se zbirajo hkrati na različnih krajih in hočejo s tem ustvariti tudi videz, da jih je veliko. Za zvezo med takimi skupinami skrbijo kurirji, ki so peš ali na (motornih) kolesih, ali pa uporabljajo radijske postaje. Dežurnim varnostnim organom poročajo o izmišljenih dogodkih ali dejanjih, ki bi zahtevala hitro posredovanje večjega števila policistov. Včasih se enotna množica hitro premika iz ulice v ulico, da s tem oteži policijsko posredovanje.

č) Nekateri množični zbori ljudi so že sklicani z namenom, da udeleženci shoda **gredo po mestnih ulicah, cestah, trgih ali celo parkih**.²⁷ To velja zlasti za zborovanja protestne narave (protestirajo zoper domače dogodke in ukrepe ali zoper dogodke v tujini). V tem se kaže tudi določena duševna potreba, kajti razpoloženje na takih manifestacijah ali demonstracijah je samo po sebi gibljivo, pisano in na določeni stopnji zahteva tudi telesno gibanje zbranih ljudi samih, sprva na zborovalnem prostoru, nato pa tudi zunaj njega. S tem se sproščata razpoloženje in prikrita napetost pri zbranih ljudeh. Pohod, gibanje množice hkrati pomeni možnost, da zborovalci svoje razpoloženje, zahteve in misli pokažejo širšemu krogu ljudi.

Mogoče je torej pričakovati, da se iz manifestacije ali demonstracije razvije pohod po mestu, ne glede na to, ali je bil sprva predviden ali ne. Ali se bo ta možnost spremenila v resničnost, je odvisno od prikrite napetosti, razpoloženja množice in od posameznikov, ki nastopajo kot kolovodje. Tak dejavnik je tudi narava kraja, prostora, kjer se je zbrala množica. Držalo bi, da je verjetnost pohoda množice toliko večja, kolikor bolj je prostor, kjer so se ljudje zbrali, osamljen in odmaknjen od drugih prebivalcev.

Prav v zadnjih letih so pogoste prireditve in shodi v zvezi z varstvom človekovega okolja. Zagovorniki čistega zraka v mestih se zberejo na določenem kraju in se potem odpravijo na pohod po mestnih ulicah, bodisi s kolesi bodisi peš, posedajo po pomembnih prometnih točkah ali začnejo čistiti posamezne zanemarjene dele mesta ali pa se na tak protest odpravijo celo z motornimi vozili.

²⁶ Isto kot opomba 24, str. 172—173.

²⁷ Pri tej in naslednjih točkah je deloma uporabljen članek Rabinovitcha, str. 199—218.

b) **Obkrožitev javne stvabe** je največkrat že posledica pohoda množice po mestu. Do tega pride praviloma tedaj, kadar gre za ostro nerazpoloženje zbranih ljudi zoper določene ukrepe doma ali v tujini. Katera stavba bo to, je odvisno predvsem od tega, kaj je vsebina skrite napetosti v množici, in jo tako rekoč določijo ali pokažejo kolovodje. Če gre za »čiste« neredne, ki so izraz objestnosti in strasti vodij ter zbrane množice, je to največkrat stavba varnostne službe, kajti policija je v tem primeru oprijemljiva, vidna ovira zoper divjanje in nenadzorovano vedenje množice, zato jo hočejo ovirati pri delu. Vodje takih neredov so največkrat stari znanci policije: storilci kaznivih dejanj, delomrzneži, alkoholiki, pretepači in nasilneži. Če gre za politične manifestacije in demonstracije, obkrožijo stavbo, ki je v neposredni ali posredni povezavi z nezadovoljstvom zbranih ljudi (sedež oblasti, veleposlaništvo, konzulat, čitalnica tuje države itd.).

Včasih zbranim zadošča, da obstopijo tako stavbo in vzklikajo pred njo in vanjo (oziroma osebam, ki delajo v stavbi) razna gesla in svoje zahteve, pustijo ob zidovih stavbe ali v njeni bližini svoje napise in zastave ali zahtevajo pogovor z zastopnikom ustrezne oblasti, včasih pa se to stopnjuje do ogrožanja varnosti stavbe.

e) Množica včasih **zasede stavbo**, ki je povezana z delom in življenjem udeležencev javnih shodov in prireditev, čeprav to ni nujno in so tudi izjeme. Študenti zasedajo stavbo univerze ali posamezne fakultete, kamor ne dovolijo vstopiti nikomur, ki ni študent ali učitelj. Delavci zasedajo tovarno oziroma delovne prostore in jih držijo v svojih rokah, rudarji zasedajo rudnik itd. Množica pa lahko zasede ali skuša zasesti stavbo, ki je le v posredni zvezi z njenim delom in življenjem: diplomatsko predstavništvo tuje države, čitalnico in kulturna središča. Do zasedbe pride pred posredovanjem policije, med njim ali celo po njem. Z zasedbo želijo doseči več namenov: opozoriti javnost doma ali celo v tujini na svoje nestrinjanje z določenim ukrepom, v stavbi razvijati posebno dejavnost, vznemirjati pripadnike policije in jih držati v nenehni napetosti.

f) **Uničevanje premoženja** je tista stopnja v ravnanju množice, ki pomeni vrh njene odklonske dejavnosti ali pa se sklene v postavljanju uličnih ovir. Poškodujejo stavbo, ki so jo obstopili ali zasedli, praznijo trgovine ob poti, po

kateri hodijo, zažigajo predmete, prevračajo ali zažigajo avtomobile in druga prevozna sredstva.

Do tega pride včasih takrat, kadar množici ni uspelo priti do določene javne stavbe, ker jo je zavarovala policija; zato se ljudje obrnejo na bližnje stavbe in jih poškodujejo.²⁸

g) Nemirna množica postavlja ulične ovire, da bi s tem omogočila dostop policije k zasedeni stavbi, da bi otežila njeno posredovanje, izzivala njene pripadnike in se z njimi celo spopadla. Za postavljanje ovir uporabljajo kocke iz cestnega tlaka, avtomobile, drevesa, pohištvo iz trgovin in kleti, gradbeno gradivo z delovišč, deske itd.²⁹

Nosilci neredov postavljajo ulične ovire ponavadi tedaj, kadar so spopadi s silami javnega reda zelo ostri in trajajo dalj časa (tudi po več dni). Pri tem kaže omeniti še to, da imajo manifestanti oziroma demonstranti v tujini večkrat organizirano svojo lastno zaščito, ki jo sestavljajo njihovi člani, posebej opremljeni in izurjeni za spopade s policijo: imajo palice, čelade, ščite, zaščitne maske itd.

3. O vedenju množice pri nas

Po kratkem pregledu najpogostnejših načinov ravnanja množic v tujih državah se samo od sebe postavlja vprašanje, kako je pri nas. Najprej naj omenimo, da so pri nas taki pojavi razmeroma redki. Kljub temu pa je vsako leto nekaj primerov odklonskega vedenja zbranih ljudi, ki imajo več ali manj skupnih lastnosti s tovrstnimi pojavi v tujini. Za našo razčlenbo bomo uporabili primere iz zadnjih let v Sloveniji, in sicer po istem vrstnem redu kot smo ga uporabili za prikaz dogajanj v drugih državah.

a) Na nogometnih tekmah pride najverjetneje do mesebojnega izzivanja navijačev raznih moštev, do oviranja sodnikov in igralcev.

b) Miličnike izzivajo ali sramotijo bodisi posamezniki v množici ali cele skupine občanov. Posamezniki na javnih prireditvah in shodih žalijo miličnike oziroma se nespodobno vedejo do njih. Miličniki, ki tam opravljajo službo, iz povsem taktičnih razlogov največkrat ne ukrepajo zoper storilce, ker bi s tem utegnili položaj še bolj zaplesti. Skoraj vedno pa je do tega odklonskega vedenja prišlo na protestnih shodih ali prireditvah, kadar je milica posredovala, da bi dosegla javni red in mir.

²⁸ Schreiber-Haimerl, str. 199.

²⁹ Pogačnik, str. 4.

c) Prizadevanje za razkropitev miličniške enote je bilo pri nas zelo redko. Edini zanimivejši primer je bil v Trbovljah dne 15. 4. 1965 in je v strokovni literaturi opisan.³⁰

č) Tako rekoč na vsakem protestnem shodu v Ljubljani v zadnjih letih je prišlo tudi do pohoda zbrane množice po mestu. V letih 1968 do 1973 je bilo v našem glavnem mestu 14 takih večjih shodov; 10 so jih priredili študentje ali mladinci, tri delavci in enega zasebni obrtniki. Ne glede na to, ali so bili ti shodi proglašeni tudi kot pohod po mestnih ulicah ali ne, se le dva nista sklenila s pohodom zbranih občanov po Ljubljani, enkrat pa so študentje v sprevedu šli okoli fakultete.

d) Množica je na poseben način obkrožila stavbo tedanje uprave za notranje zadeve v Ljubljani med neredom na pustni torek dne 22. 2. 1966.³¹ Podobno je bilo dne 23. 5. 1970 zvečer pred hotelom Lev v Ljubljani, o čemer bomo govorili malo kasneje. Dvakrat so študentje nameravali oziroma načrtovali obkrožiti stavbo, in sicer je bil dne 14. 4. 1971 njihov nedoseženi cilj stavba RTV Ljubljana in dne 18. 10. 1973 stavba ameriške čitalnice v Ljubljani.³²

e) Dne 26. 5. 1971 so študentje zasedli stavbo Filozofske fakultete v Ljubljani,³³ neposredno potem, ko jim ni bil dovoljen protestni shod pred stavbo Univerze. Iz poslopja so se umaknili po nekaj dnevih. Na vhodu so imeli postavljene straže, v stavbi so organizirali tako imenovani novi način pouka. Predavanj in izpitov ni bilo, po pročelju stavbe so bili številni napisi.

f) Do uničevanja družbenega in zasebnega premoženja pri nas skoraj ni prišlo oziroma je prišlo le v zelo majhnih oblikah. Naj omenimo,

³⁰ Drenik, str. 253—257. Tega dne je bila tam rokometna tekma med moštvoma domačega Rudarja in zagrebškega Medveščaka. Gledalci (približno 2500) so po tekmi napadli sodnika; ko so ga miličniki zavarovali in ga odpeljali na postajo milice Hrastnik, pa so gledalci odšli pred stavbo postaje milice Trbovlje. Metali so kamenje v stavbo, skušali vdreti vanjo, zahtevali sodnika itd. Del gledalcev — bili so tudi pod vplivom alkohola — pa je odšel v središče Trbovelj in tam kršil javni red in mir. Miličnikov je bilo premalo za posredovanje na obeh krajih, zato so lahko posredovali šele kasneje, ko so dobili pomoč od drugod.

³¹ Kršitev javnega reda in miru, str. 2. Tedaj je prišlo pod vplivom skupine kolovodij (starih znancev milice) do nereda in nekaj sto praznovalec se je napotilo pred omenjeno poslopje; obkrožili so ga, vanj metali kamenje in izzivali miličnike, ki so tam opravljali službo.

³² Pšeničny, str. 1 in 24.

³³ Željeznov, str. 5.

da do tega lahko pride tudi na prireditvah, ne le na shodih. Tak primer je bil v dvorani Tivoli v Ljubljani dne 7. 10. 1977 po končanem nastopu angleškega pop ansambla: gledalci — bilo jih je okoli 4500 — so hoteli priti na oder, podrli so ovirne pregrade in polomili nad 100 sedežev.³⁴

g) Množica pri nas ni nikoli postavila uličnih ovir in to je razumljivo, če upoštevamo, v kakšnih okoliščinah pride do tega v tujini.

Ob koncu kratkega pregleda raznih oblik vedenja množice pri nas kaže omeniti tudi množično vedenje ob prizadevanjih za varstvo okolja. Prišlo je do kolesarjenja po nekaterih ljubljanskih ulicah, do protestne vožnje osebnih avtomobilov iz Žalca v Velenje in nazaj ter do simboličnega prebarvanja ograje ob frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Gre torej za protestne akcije, ki imajo znamenja pohoda množice, vendar smo jih omenili posebej, ker lahko postanejo zanimive.

Res je, da našete oblike vedenja množice doma in v drugih državah niso tako ločene in nepovezane, kot smo jih našeli. **Praviloma ista množica nikoli ne ravna le na en način, le v eni izmed opisanih oblik, temveč v več oblikah hkrati.** Zdi se nam, da je glede tega zelo zanimivo vedenje športnih gledalcev dne 23. 5. 1970 zvečer v Ljubljani, zato ga bomo na kratko opisali. Tega dne ob 23.00 se je v dvorani Tivoli končala košarkarska tekma med moštvoma ZDA in Jugoslavije za naslov svetovnega prvaka. Zmagalo je naše moštvo in s tem smo postali svetovni prvaki v tej športni panogi. Več sto gledalcev je izzivalo in zasmehovalo moštvo ZDA že pred dvorano Tivoli takoj po tekmi. Približno 1500 ljudi pa se je zbralo pred hotelom Lev, kjer so stanovali ameriški tekmovalci in nekaj drugih moštev ter strokovno osebje svetovnega prvenstva. Ko so se ameriški tekmovalci in tehnično osebje vrnili v ta hotel, ga je množica **obkrožila**, izzivala Američane, jih zmerjala in nekateri so celo metali kamenje v okna. Ko so iz hotela priletele v množico polivinilaste vrečke z vodo, so naši navijači skušali vdreti v hotel in obračunati s poraženci. To jim je preprečila enota milice, ki je posredovala in dosegla javni red in mir. Tedaj je množica začela **izzivati delavce milice**, metati vanje kamenje, jajca in podobne predmete. Potem so občani **kročili** po središču mesta, zlasti po Titovi cesti, kajti njihov nameravani pohod do hotela Lev je bil preprečen.³⁵

³⁴ Skumavec, str. 12.

³⁵ Žagar, str. 8 in Iz zmagoslavja neredi, str. 6.

IV. Preprečevanje odklonskosti te vrste

Gospodarski, družbeni in kulturni razvoj pri nas povzroča tudi naraščanje števila najrazličnejših oblik zbiranja ljudi na javnih krajih. Čedalje več je sejmov, kulturnih prireditev, proslav raznih obletnic iz naše zgodovine, športnih tekmovanj in podobnega. V zadnjih letih je opaziti tudi prizadevanje za obnavljanje starih ljudskih običajev (flosarski in čiparski bal, čevljarski dan, dan oglarjev itd.) in to privablja veliko gledalcev.

V tujini ugotavljajo, da postajajo mednarodne prireditve in zborovanja čedalje »zanimivejše« za delovanje raznih terorističnih organizacij in skupin. To je najverjetneje povezano z usmeritvijo sodobnega (političnega) terorizma k ogrožanju meddržavnih oblik sodelovanja in spoznavanja: ogrožanje letalskega prometa, diplomatskih stavb in osebja. Zato je treba čedalje več policije, da skrbi za varnost na mednarodnih srečanjih vseh vrst in to je povezano z velikimi stroški; varnost postaja čedalje dražja. Kot primer pogosto navajajo naslednji podatek: za varnost olimpijskih iger leta 1908 v Londonu so porabili manj kot 5 tisoč dolarjev, olimpiada v Montrealu leta 1976 pa je terjala okoli 100 milijonov dolarjev stroškov za varnost ali približno 8 tisoč dolarjev na športnika.³⁶

1. Podatki o odklonskosti te vrste

Naša država je razglasila preprečevanje sebi škodljivih pojavov za podlago svojih prizadevanj pri zatiranju kriminalnosti, zato mora iskati ustrezne in učinkovite načine preprečevanja odklonskega vedenja na javnih prireditvah in shodih.

Nimamo še raziskav, ki bi se tega pojava lotevale vsestransko (kriminološko, socialnopsihološko, sociološko, viktimološko). Ni podatkov o takih pojavih in njihovih nosilcih, zato ne moremo predvidevati, kako se bodo gibali v prihodnje; lahko predvidevamo, da se bo število javnih prireditev še povečevalo, bolj ali manj vzporedno z razvojem družbenih razmer.

Zapisi delavcev organov za notranje zadeve v naši republiki o kršitvah javnega reda in miru vsebujejo tudi podatke, koliko teh pojavov je bilo na javnih prireditvah in shodih. V obdobju od všteti leta 1968 do všteti leta 1977 se je število teh prekrškov gibalo takole: 1303, 1322, 1013, 944, 911, 649, 797, 820, 964 in 745. V desetih letih

³⁶ Kurtagić, str. 16.

je bilo na javnih prireditvah 3,72 % vseh kršitev javnega reda in miru v Sloveniji. Poleg tega je bilo vsako leto ugotovljeno približno po 60 kršitev zakona o javnih shodih in javnih prireditvah, ki so jih storili prirejevalci oziroma sklicevalci ali udeleženci.

Na voljo so zapisi o navadnih tatvinah in o telesnih poškodbah, ki so jih občani storili na javnih prireditvah v obdobju od vstevši leta 1973 do vstevši 1977. V petih letih je bilo število tatvin takole: 42, 65, 59, 75 in 60; število telesnih poškodb pa je bilo takole: 33, 34, 32, 26 in 29. Na javnih prireditvah je bilo v tem obdobju 0,64 % navedenih tatvin, in 1,73 % telesnih poškodb. Vsi naštetih podatki se nanašajo le na sam kraj prireditve, ne pa tudi na širši prostor, ki je neposredno ali posredno povezan s prvim. Popolni podatki, zbrani v okviru raziskovalnih prizadevanj za ugotavljanje zakonitosti človekovega vedenja na množičnih shodih ljudi bi bili torej drugačni, večji, in bi morali zajeti vse odklonsko ravnanje, ki je kriminološko oziroma varnostno zanimivo.

2. Možnosti za preprečevanje odklonskosti

Za naše razmišljanje o preprečevanju odklonskosti na javnih prireditvah in shodih pogojno ustreza naslednji obrazec:³⁷

$$DŠP = O + R$$

Kratica DŠP pomeni družbi škodljiv pojav. O pomeni osebo (mogočega storilca), R pa zajema razmere. Pri osebi gre za osebnost v celoti, njeno podružbljenost, in pri tem ne smemo pozabiti niti na njeno morebitno nagnjenost k odklonskemu vedenju niti na morebitne zavore, ki jo odvrtaajo od takega ravnanja. Razmere obsegajo prostor z njegovimi lastnostmi in privlačnostmi, premoženje (v stavbi, na javnem prostoru ali pri občanih) ter ljudi, ki so na tistem kraju in ob tistem času ter lahko postanejo žrtve škodljivega delovanja storilcev.

Do kaznivega dejanja ali prekrška praviloma ne more priti, če se ne »združita« določen osebek in določene razmere; to pomeni, da je bistvo preprečevanja teh pojavov v tem, da preprečimo združitev ugodnega položaja z določenimi osobami. Kdo lahko preprečuje ali otežuje tako »združevanje«? Ne le varnostni organi, marveč tudi drugi družbeni dejavniki. Praviloma lahko

rečemo: čim več dejavnikov je vpletenih v tako preprečevanje, tem manj bo odklonskega ravnanja na javnih shodih in prireditvah. Poglejmo si na kratko nekaj mogočih prizadevanj v tej smeri pri organih za notranje zadeve, pri sklicevalcih oziroma prirejevalcih, pri nastopajočih in pri samih občanih.

Bistvena skrb organov za notranje zadeve za nemoten potek javnih prireditev in shodov je že danes večinoma naravnana preprečevalno. Sem spadajo tako naloge starešin v zvezi z načrtovanjem ukrepov kot tudi naloge med samo prireditvijo ali shodom. Zelo pomembno vlogo ima starešina; biti mora v stikih s sklicevalcem oziroma prirejevalcem, oceniti mora varnostni položaj in sestaviti načrt preprečevalnih ukrepov. Načrt obsega vse mogoče oblike in načine delovanja na kraju samem, vstevši odločanje o ukrepih ob morebitnem neredu. Starešina mora imeti ne le ozko strokovno znanje, marveč tudi temeljno znanje iz kriminologije. Delavci organov za notranje zadeve opravljajo svoje preprečevalne naloge s tem, da

— strokovno pomagajo sklicevalcem oziroma prirejevalcem pri izpolnjevanju njihovih samozadržanih varnostnih opravil na podlagi zakona o javnih shodih in prireditvah;

— so navzoči na kraju samem in tudi v širši okolici ter nadzorujejo osebe in razmere;

— opazujejo dogajanje v množici, če bi se pokazala znamenja (množičnejšega) odklonskega vedenja;

— storijo določene ukrepe, ki so naravnani v to, da nekatere osebe (storilci — ponavljalci, nasilneži) ne bi prišle na zbirni prostor.

Bistvo preprečevalnega ravnanja sklicevalcev ali prirejevalcev je, da dosledno uveljavljajo ukrepe, ki jim jih nalaga zakon. Vsi ti ukrepi so predpisani prav za zagotovitev čim večje varnosti ljudi in premoženja. Zdi se nam, da sta s te plati najpomembnejša rediteljska služba in vodja shoda oziroma prireditve. Zadnje leto je na številnih javnih shodih nastopila tudi narodna zaščita. Ob tem se postavlja vprašanje, kakšno je razmerje med njo in rediteljsko službo. Prvo določa zakon v družbeni samozaščiti, varnosti in notranjih zadevah, drugo pa zakon o javnih prireditvah. Ali naj hkrati in na istem prostoru delujeta obe? Ali je prva »zadolžena« za javne shode, druga pa za prireditve? Ta vprašanja bo treba tudi pravno rešiti.

Tisti, ki nastopajo na javnih prireditvah in shodih (športniki, kulturniki, razstavljalci itd.),

³⁷ Prirejeno po Pečarju, str. 67, delo, omenjeno pod op. 5.

lahko storijo nekatere ukrepe, da ne bi postali žrtve odklonskega ravnanja posameznikov ali skupine ljudi. Gre predvsem za varnost njihovega premoženja, kot so oblačila, oprema, denar, tehnični predmeti, razstavljeno blago in podobno. Te ukrepe lahko usklajujejo z dejavnostjo prireditelja ali organov za notranje zadeve. Slednji imajo nalogo nastopajočim onemogočiti odklonsko ravnanje.

Za svojo varnost morajo skrbeti tudi občani, ki se udeležujejo javnih prireditev in shodov kot gledalci oziroma udeleženci. Niti organi za notranje zadeve niti reditelji ali narodna zaščita ne morejo zagotoviti popolne varnosti ljudi in premoženja, če se občani sami ne zavedajo, kakšnim nevarnostim so v množici izpostavljeni. Rečeno je že bilo, da tako prostor z vsemi svojimi prvinami kot tudi ljudje pritegujejo k sebi (morebitne) storilce — govorimo o tako imenovani viktimizaciji. Da bi se občani lahko sami varovali, jih je treba med drugim tudi vzgajati za to. Ni dovolj le »samozasčitna vzgoja« na kraju samem, ko po zvočnikih opozarjajo zbrane ljudi, naj pazijo na svoje predmete. Taka vzgoja mora biti nenehna, načrtovana in strokovno vodena, njeni nosilci pa so lahko organi za notranje zadeve, množična občila in drugi dejavniki.

Posebna pozornost pri preprečevanju odklonskega ravnanja oziroma pri zagotavljanju varnosti na javnih prireditvah in shodih mora biti posvečena dejavnikom, ki vplivajo na ravnanje zbrane množice. Pri tem imajo nezamenljivo vlogo delavci organov za notranje zadeve.

SKLEP

V naši strokovni literaturi je vprašanje varnosti na javnih prireditvah in shodih dokaj zanemarjeno. Družbeni razvoj med drugim prinaša tudi naraščanje števila raznih oblik zbiranja ljudi na javnih krajih. To neskladje med stroko in družbeno prakso je mogoče presegati tudi z ustreznim preučevanjem odklonskega ravnanja množice in dogajanja v množici.

Ustrezno preučevanje je izhodišče za razmišljanje o preprečevanju družbi škodljivih pojavov te vrste; pri tem so nosilci preprečevanja številni. Posebno vprašanje pomenijo prisilni ukrepi zoper množico zbranih ljudi, ki ogroža varnost premoženja in drugih občanov; to ni le kriminalistično, marveč tudi kriminološko in (včasih tudi) družbenopolitično vprašanje.

Sestavek na pratko opozarja na nekatere varnostne ali kriminološke plati javnih shodov in prireditev. Pomeni le enega od prispevkov k razpravljanju o takem družbenem dogajanju pri nas ali v tujini.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Bernik, Valentin: **Pregled virov za predmet upravno pravo — posebni del**, RSNZ SRS, Ljubljana 1976, 23 strani.
2. Brajša, Pavao: **Splošna psihodinamika samoupravnega vedenja**, Delavska enotnost, Ljubljana 1978, 237 strani.
3. Drenik, Alojz: Zavarovanje športnih in podobnih prireditev, **Strokovni list**, 5, 1965, stran 253—257.
4. Garrone, Gaston: Signification psychologique des bandes, **Revue internationale de criminologie et de police technique**, 4, 1966, str. 281—284.
5. Giese, Werner: Panika — policijska tema, **Izbor članaka iz stranih časopisa**, 3, 1967, str. 233—244.
6. Hardenberg, von W.: Studenten — Demonstrationen — Polizei, **Kriminalistik**, 9, 1968, strani 468—471.
7. Heinen, Victor: Psychologie et criminalité de la foule, **Revue internationale de criminologie et de police technique**, 1, 1968, str. 41—48.
8. I. U.: Nekateri ne znajo športno prenesti poraza, **Delo**, dne 10. 1. 1978, str. 12.
Iz zmagoslavja neredi, **Delo**, dne 27. 5. 1970, str. 6.
9. Kalajn, Mate-Lukežič, Anton: **Organizacija suzbijanja kriminaliteta u turističkoj sezoni i turističkim mestima**, SSUP, Beograd 1971, 161 strani.
10. Kazenski zakon SRS, **Ur. list SRS**, št. 12/77.
11. Klajn, Lajčo-Lazarević, Ljubiša: Rasvetljavanje i dokazivanje javnih neprijateljskih istupanja, SSUP, Beograd 1972, 230 strani.
12. Kršitev javnega reda in miru, **Delo**, dne 24. 2. 1966, str. 2.
13. Kurtagić, E.: Za sto milijonov varnosti, **Delo**, dne 28. 6. 1976, str. 16.
14. **L'instruction dans le cadre du maintien de l'ordre public**, Direction des écoles et techniques C.N.I.A.P.N., Sens, 1968, 162 strani.
15. Milutinović, Milan: **Kriminalologija sa osnovima kriminalne politike i penologije**, Savremena administracija, Beograd 1976, 575 strani.
16. Papeš, Dragutin-Pavlek, Ivan: **Kako se provodi kriminalistička kontrola**, SSUP, Beograd 1973, 191 strani.
17. Pečar, Janez: **Preventivna delatnost organa unutrašnjih poslova**, SSUP, Beograd 1971, 249 strani.
18. Pečar, Janez-Skalar, Vinko: **Milicionerski odnosi sa javnošću**, SSUP, Beograd 1973, 188 strani.
19. Pogačnik, Bogdan: Pariška komuna (študentov) 68, **Delo**, dne 31. 5. 1968 do 7. 6. 1968, str. 4.
20. Pravilnik o civilnem padalstvu, **Ur. list SFRJ**, št. 4/75.
21. Pšeničny, Vili: Protestni pohod mladine, **Delo**, dne 19. 10. 1973, str. 1 in 24.
22. Rabinovitch, W.: Contribution à la sociologie des masses en mouvement, **Revue internationale de criminologie et de police technique**, 3, 1968, str. 199—218.

22. Reich, Wilhelm: **Masovna psihologija fašizma**, Ideje, Beograd 1972, 228 strani.
23. Rot, Nikola: **Obča psihologija**, Mladinska knjiga, Ljubljana 1973, 288 strani.
24. Schreiber, M.-Haimerl, F.: Nije se dogodila Oktobarska revolucija, **Priručnik za stručno obrazovanje radnika unutrašnjih poslova**, 2, 1969, str. 198—200.
25. Skumavc, Marjan: »Prikrajšani« za huronsko zabavo, Delo, dne 11. 10. 1977, str. 12.
26. Supek, Rudi: **Sociologija i socijalna psihologija**, Rad, Beograd 1957, 37 strani.
27. Ustava SR Slovenije, **Ur. list SRS**, št. 6/74.
28. Vujasinović, Vaskrsje - Simonović, Aleksandar: **Priručnik za postupanje pri održavanju javnog reda i mira na masovnim skupovima**, SSUP, Beograd 1970, 102 strani.
29. Zakon o javnih shodih in javnih prireditvah, **Ur. list SRS**, št. 20/73.
30. Zakon o varstvu pred požarom, **Ur. list SRS**, št. 2/76.
31. Zakon o varstvu pred hrupom v naravnem in bivalnem okolju, **Ur. list SRS**, št. 15/76.
32. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, **Ur. list SRS**, št. 17/78.
33. Zvonarević, Mladen: **Socijalna psihologija**, Školska knjiga, Zagreb 1976, 818 strani.
34. Žagar, Primož: Iz zmagoslavja neredi, **Delo**, dne 25. 5. 1970, str. 8.
35. Željeznov, Dušan: Zasedba fakultete, **Delo**, dne 27. 5. 1971, str. 5.

UDC 351.75

Deviance in Public Performances and Meetings

Čelik Pavle, Master of Sciences, Inspector, Republic Secretariat for Internal Affairs, Ljubljana

Public performances and meetings have a particular interest from the security point of view. In a crowd of people there are at least three groups which are susceptible to deviant behaviour: the organizers of performances and meetings, the performers and the spectators, i. e. participants in a narrower sense.

A crowd usually consists of leaders, followers and the curious. It behaves according to the particular psychical laws and has typical exterior signs such as flags, slogans etc. There are two types of deviant

behaviour: individual and group (collective) behaviour. Behaviour which is typical for an excited crowd is of special interest, for it represents a great danger for people and for property. 8 forms of such crowd behaviour are analysed.

The prevention of socially dangerous phenomena, created either by individuals or by the crowd in public performances and meetings must include numerous factors, among which security agencies, the organizers, performers and participants in a narrower sense.